การปรับเปลี่ยนคตินิยมในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

อาจารย์ ดร. ชเนนทร์ มั่นคง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

บทคัดย่อ

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในปัจจุบันอ้างว่ามีการประเมินคุณค่าตามตรรกะกระบวนการที่เป็นวิทยาศาสตร์ บทความนี้ตั้งคำถามว่า ทำไมแนวปฏิบัติงานอนุรักษ์จึงมีความแตกต่างกันมาก ในเมื่อมีตรรกะและเป้าหมายเหมือนกัน ด้วยตรรกะการประเมินคุณค่าเชิงวิทยาศาสตร์ เมื่อประเมินอาคารประเภทเดียวกันในต่างวัฒนธรรม กลับได้แนวทางการอนุรักษ์ที่ตรงกันข้าม กระบวนการประเมินคุณค่าก็ดูเหมือนว่าจะมีการปรับเปลี่ยนกระบวนวิธีบางอย่างเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอนุรักษ์อาคาร

บทความนี้เชื่อว่า คตินิยมมีอิทธิพลต่อกระบวนการประเมินคุณค่าและการตัดสินอนาคตอาคาร การระบุชัดถึงคตินิยมช่วยให้เข้าใจการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมทั้งกระบวนการ *"คตินิยม"* คือ ความเชื่อที่บุคคลยึดถืออยู่อย่างลึกซึ้ง มีผลกับการรับรู้คุณค่าสิ่งแวดล้อมรอบตัว เปลี่ยนแปลงได้ยากหรือไม่เปลี่ยนเลยสำหรับปัจเจกบุคคล จึงเป็นเสมือนฐานทางความคิดที่ขับเคลื่อนกลไกต่างๆ ในการประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรม

คตินิยมที่สังเกตได้ในปัจจุบันมี *"คตินิยมอนุสรณสถาน"* เป็นวิถีการประเมินคุณค่าอาคารในฐานะสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ มีเป้าหมายหนึ่งเดียวคือ บูรณะให้ศาสนสถานมีสภาพสมบูรณ์งดงาม *"คตินิยมภูมิปัญญาโบราณ"* เป็นกรอบการประเมินคุณค่าที่ตอบสนองอารมณ์ ความรู้สึก และจิตใจ เน้นที่การรักษารูปแบบ วิถีทางแบบดั้งเดิม ที่ช่วยกล่อมเกลาอารมณ์ความรู้สึกของการระลึกถึงอดีตอันงดงาม *"คตินิยมประวัติศาสตร์สมบูรณ์"* ยึดถือความต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสายของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เป็นกระแสหลักของ UNESCO

คำสำคัญ : คตินิยม ความเชื่อ สมมติฐาน อนุรักษ์สถาปัตยกรรม กระบวนการ กลไกการประเมิน กรอบการประเมิน หลักการอนุรักษ์

"บ้างก็เห็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์ บ้างก็เห็นความงดงามของอาคาร บ้างก็เชื่อในความเก่าแก่ บ้างก็ถือในสมบัติบรรพบุรุษ ไม่ว่าจะเชื่อในด้านใด ผู้ทำงานอนุรักษ์สถาปัตยกรรมควรตระหนักรู้ถึงคตินิยมของตนเอง"

บทนำ

บทความนี้กล่าวถึง "คตินิยม" ในฐานะเป็นแรงขับเคลื่อนกลไกต่างๆ ภายใต้กรอบการประเมินคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์อาคาร ในบริบทเทคโนโลยี ศิลปวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คตินิยมเป็นเสมือนฐานทางความคิดของบุคคลที่สะท้อนออกมากับการตัดสินใจ การปฏิบัติ และพฤติกรรม คตินิยมในงานอนุรักษ์หรืออาจจะเรียกอย่างง่ายว่า "*ความเชื่อที่บุคคลยึดถืออย่างลึกซึ้ง*" มีผลต่อการรับรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมรอบตัว และมีผลต่อท่าทีการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เมื่อพิจารณาการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ถ้าความคิดเห็นไม่เป็นไปในทางตอบรับสิ่งใหม่ทั้งหมด (หัวก้าวหน้าหรือตามกระแส) ก็มักจะปฏิเสธ (อนุรักษ์นิยมหรือสวนกระแส) ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง อาจจะมีบางกลุ่มที่ตอบรับแต่ไม่ทั้งหมด หรือเป็นกลุ่มที่ปฏิเสธแต่ก็ไม่ทั้งหมด (อนุรักษ์เชิงพัฒนาหรือพัฒนาเชิงอนุรักษ์) กลุ่มที่มีแนวคิดสายกลางนี้มักคำนึงถึงประโยชน์โดยรวม จัดเป็นกระแสที่ดูจะมีการยึดถือปฏิบัติกันมากในสังคมอิสรชน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เช่น ในประเทศไทยมีการถมคลอง-ตัดถนน สร้างตึกรามบ้านช่องให้ทันสมัย อันเป็นสัญลักษณ์ของความเจริญที่ทัดเทียมนานาประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพนี้จึงได้รับการประเมินจากกลุ่มต่อต้านว่าเป็นเรื่องของความเสื่อมทางศิลปวัฒนธรรม จากกลุ่มหัวก้าวหน้าว่าเป็นเรื่องของความเจริญทางศิลปวิทยาการ หรือบ้างอาจมองเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงตามอิทธิพลการเมืองระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตามการประเมินผลลักษณะนี้มุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์วิพากษ์แก้ไขปัญหาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในสังคม คตินิยมมีผลต่อการประเมินผลกระทบเช่นกันแต่กระบวนการเน้นไปที่คุณค่าที่เป็นรูปธรรม ส่งผลต่อประโยชน์สุขของสังคมเป็นสำคัญ คตินิยมจึงส่งผลน้อย

แต่การประเมินที่กล่าวถึงในบทความนี้ คือ การประเมินคุณค่าเชิงอนุรักษ์ ที่นำคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ สุนทรียภาพ และเชิงนามธรรมในลักษณะอื่นๆ เข้ามาพิจารณา คุณค่าเชิงนามธรรมเหล่านี้เกิดจากพิจารณาบริบท อันได้แก่ ประเภทอาคาร ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เทคโนโลยี รูปแบบ วัสดุและเทคนิคการก่อสร้างอาคาร ค่านิยมในสังคม ความคิดความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงของบริบทที่กล่าวนี้ หมายถึง การเกิดขึ้นใหม่ของประเภทอาคาร รูปแบบ วัสดุและการก่อสร้างอาคาร รูปแบบอาคารที่เปลี่ยนไป คือ การเปลี่ยนแปลงกายภาพของเมืองและรูปแบบวิถีชีวิต ความคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคม เพื่อให้เข้าใจความได้ง่าย คือ ให้พิจารณารูปแบบอาคารไปตามยุคประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมก่อนหน้า ก็จะทำให้เห็นการอนุรักษ์อาคารยุคโบราณ การอนุรักษ์อาคารยุคเรอเนซองส์ (Renaissance) นีโอคลาสสิคซิสซึ่ม (Neoclassicism) เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นเด่นชัดในยุโรปตะวันตก เห็นได้ชัดเจนตั้งแต่ประมาณช่วงปฏิวัติอุตสาหกรรม (the Industrial Revolution) ทำให้กายภาพเมืองเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสเทคโนโลยีใหม่ เริ่มในยุโรปตะวันตก และต่อมาได้แพร่ขยายออกไปทั่วโลก เทคนิคการก่อสร้างและวัสดุก่อสร้างใหม่ สามชนิดหลัก ได้แก่ คอนกรีต (concrete) เหล็กและโลหะ (Steel and metal) และกระจกแผ่นขนาดใหญ่ (Glass) ทำให้การเปลี่ยนแปลงกายภาพของเมือง วิถีชีวิต ศิลปะและสถาปัตยกรรมเปลี่ยนรูปแบบไปอย่างมาก เกิดอาคารสถานีรถไฟ การตัดถนนหนทางเพื่อเชื่อมเมืองต่างๆ ตลาดในร่ม ห้างสรรพสินค้า อาคารสำนักงาน เมื่อเวลาผ่านไป อาคารยุคสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ อาคารธรรมดาเหล่านี้เริ่มได้รับการยอมรับเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ ส่งผลให้เกิดแนวทางการอนุรักษ์ที่สนใจคุณค่าของอาคารที่ไม่ใช่ศาสนสถาน ไม่ใช่อาคารของรัฐหรือศูนย์กลางอำนาจ ถึงแม้อาคารจะได้รับการอนุรักษ์แต่วิธีการและระดับของผลกระทบก็ปรากฏขึ้นอย่างมาก เกิดข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่หลากหลาย และความหลากหลายนี้เองที่ทำให้เกิดข้อขัดแย้งทางความคิดและผลประโยชน์ต่างๆ งานอนุรักษ์กลายเป็นสิ่งกีดขวางการพัฒนาด้วยเหตุว่าไม่สามารถอธิบายตรรกะกระบวนการทำงานได้

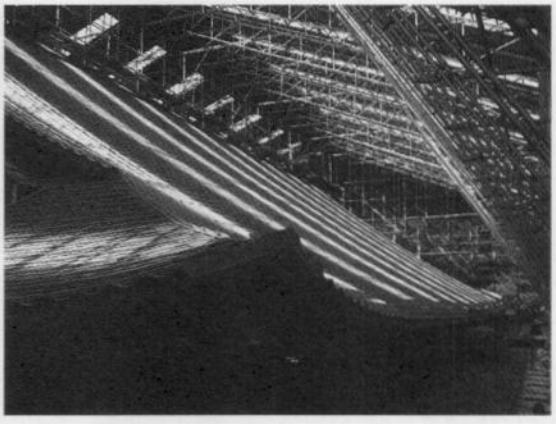

ภาพที่ 1 : ช่างจิตรกรรมกำลังเขียนซ่อมภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ระเบียงคตวัดพระแก้ว เพื่อให้งานมีความสมบูรณ์สวยงาม (ซ้าย)
ภาพที่ 2 : อาคารไม้ของ วัดชิออน (Chi-on In) ที่ได้รับการบูรณะด้วยวัสดุใหม่ให้กลับมามีสภาพสมบูรณ์ (ขวา)

ชัดเจน แม้ว่าการอนุรักษ์ในปัจจุบันจะอ้างว่ามีกระบวนการที่มีตรรกะเป็นวิทยาศาสตร์ (Scientific rational process)[1] เมื่อบริบทเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไป การประเมินคุณค่าก็ดูเหมือนว่าจะมีการปรับเปลี่ยนตรรกะวิธีการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่จะอนุรักษ์อาคาร

ถ้ากล่าวถึงอาคารศาสนสถาน อนุสรณสถาน โบราณสถาน อาคารประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์มักดำเนินการไปโดยไม่มีคำถามหรือข้อขัดแย้งมาก เพราะเหตุที่มีรูปแบบ มีคุณค่าทางใจ ผูกพันกับความเชื่อของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคม แต่เนื่องจากอาคารอนุรักษ์ได้ขยายขอบเขตไปยังอาคารอีกกลุ่มหนึ่งจนครอบคลุมบ้านเรือนที่อยู่อาศัย สิ่งก่อสร้างสาธารณูปโภค อาคารรูปแบบธรรมดา ที่ไม่ได้มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมโดดเด่นเป็นหนึ่ง ไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนาแต่ก็มีความน่าสนใจทางสถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์สังคมอย่างสูง ตัวอย่างเช่น ในช่วงทศวรรษที่ 1960-1970 เมื่อมีการรื้อถอนทำลายอาคารยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมเพื่อนำที่ดินไปใช้ประโยชน์อื่นและโจมตีว่าอาคารเหล่านี้ก่อมลภาวะทางสายตา นักอนุรักษ์นำตนเองเข้าไปประเมินคุณค่าอาคารยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมและเกิดกระแสการปกป้องการอนุรักษ์อาคารอุตสาหกรรมจนกระทั่งสังคมเห็นคุณค่าอาคารและเริ่มคล้อยตามกระแสอนุรักษ์ ในช่วงทศวรรษที่ 1980 นักอนุรักษ์นำตนเองเข้าไปพิจารณาอาคารในยุคสมัยใหม่ (Modern Movement) ในปี ค.ศ. 1988 มีการก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์สถาปัตยกรรมยุคใหม่สร้างในช่วง ค.ศ. 1920-1930 ในยุโรปมีทั้งกระแสการปกป้องและโจมตีการอนุรักษ์อาคารยุคสมัยใหม่ กระแสนี้เริ่มที่ประเทศเนเธอร์แลนด์และแพร่ไปทั่วยุโรป-อเมริกา-ออสเตรเลีย อิทธิพลนี้ดูเหมือนว่าจะเข้ามาในประเทศไทยในรูปของกระแสการอนุรักษ์อาคารแบบธรรมดาในยุคก่อนหรือในช่วงใกล้กับยุคเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เช่น การขึ้นทะเบียน อาคารโรงพิมพ์คุรุสภา (โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช) ถ.พระอาทิตย์ กรุงเทพฯ ก่อให้เกิดคำถามจากสังคมว่า จะเก็บ "*ห้องแถว*" นี้ไว้ทำไม หรืออาคารไม้ด้านหลังที่ใกล้จะพังนั้น ตัวอย่างอาคารไม้รุ่นเดียวกันที่อื่นๆ ก็มีให้เห็นและสวยงามน่าเก็บรักษา ทำไม ต้องเก็บโรงเรียนการพิมพ์และโรงพิมพ์นี้ไว้ด้วย ในประเทศไทย "*อาคารประวัติศาสตร์แบบธรรมดา*" ในยุคนี้ส่วนใหญ่แล้วสร้างขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวอาคารเองมีอายุประมาณ 100 ปีรวมทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ต่างไปจากอาคารปัจจุบันค่อนข้างชัดเจน ก็อาจจะทำให้กลุ่มผู้ทำงานอนุรักษ์และประชาชนทั่วไปตระหนักถึงคุณค่าในทางศิลปวัฒนธรรมได้ง่ายขึ้น เช่น ตลาดร้อยปีสามชุก ตลาดเก้าห้อง จ. สุพรรณบุรี กลุ่มบ้านไม้เก่าตำบลเชียงคาน จ. เลย แม้ว่าโครงการอนุรักษ์อาคารประเภทนี้จะดำเนินการไปด้วยดีเป็นส่วนใหญ่ แต่ในเชิงวิชาการประเด็นเกี่ยวกับการประเมินคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์ดูจะไม่มีการระบุไว้ให้ชัดเจน คือ ไม่มีการตอบคำถามที่ชัดเจนว่าทำไมจึงต้องอนุรักษ์ และเหตุผลที่ให้ต่างกับอาคารอื่นหรือไม่อย่างไร

ในหลายกรณีการวิเคราะห์ประเมินคุณค่าอาคารและการปฏิบัติงานไม่สอดคล้องตามหลักเหตุผล ไม่มีตรรกะที่ชัดเจนแน่นอน เช่น กรณีการระบุถึง คุณค่าทางสังคม ในการอนุรักษ์ป้อมพระกาฬ และโบราณสถานอีกหลายแห่ง แต่ในทางปฏิบัติกลับมีการเสนอให้รื้อถอนกลุ่มบ้านเรือนของชุมชนโดยรอบที่เกี่ยวพันอยู่กับถิ่นที่อยู่นั้นออกจากบริเวณโบราณสถาน จนถึงกับมีการประท้วงโครงการ ตามตรรกะ ถ้าการอนุรักษ์โบราณสถานที่มีคุณค่าทางสังคม ก็ควรที่จะรักษาความสัมพันธ์ของกลุ่มคนและบทบาททางสังคมของโบราณสถานนั้นๆ ไว้ เพราะคุณค่าทางสังคมนั้นเป็นปัจจุบันและต้องเกี่ยวข้องกับกลุ่มคน ในทางตรงกันข้ามถ้าการอนุรักษ์นั้นระบุว่าเป็นไปเพื่อคุณค่าทางประวัติศาสตร์และส่งเสริมความงามทางสถาปัตยกรรม อันเป็นคุณค่าทางการศึกษาและคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม การรื้อถอนชุมชนเพื่อให้โบราณสถานไม่ถูกรบกวนจากบริบทปัจจุบันก็จะนับได้ว่าเป็นการตัดสินใจที่มีเหตุมีผลสมควร การอนุรักษ์โบราณสถานในชุมชนมีความสำคัญและส่งผลกระทบสูง เมื่อต้องดำเนินการในลักษณะนี้ ผู้ทำการอนุรักษ์ต้องใช้ตรรกะที่ชัดเจนและตระหนักถึงฐานการคิด ความเชื่อของตนเองและสังคมเป็นอย่างดี

การคิดที่หลากหลายมุมมองและรอบด้านทำให้เกิดข้อโต้แย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องด้วยความต่างในกระบวนการให้เหตุผลและความเชื่อของแต่ละคน จะขอเรียกว่า กลไกและกรอบการประเมินคุณค่า ตามกรอบแนวคิดหลักของผู้นิยมอาคารเก่าหรือผู้ทำงานแนวอนุรักษ์ คือ *"ถ้าอาคารถูกทำลายไปจะดีได้อย่างไร"* แต่ในกรอบแนวคิดอื่นๆ การเปลี่ยนแปลงก็ถือเป็นสิ่งดีงามเป็นความเจริญ การประเมินคุณค่าของอาคารเป็นกระบวนการธรรมชาติที่เกิดขึ้นเมื่อมีความต้องการและความจำเป็นที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ถึงแม้จะเห็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์และความงดงามของอาคาร ไม่ว่าจะเป็นในเชิงศิลปวัฒนธรรม เชิงเศรษฐกิจสังคม หรือกายภาพของเมือง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์อาคารควรระลึกไว้เสมอว่า ผลของการประเมินคุณค่าที่ดีไม่จำเป็นต้องได้คำตอบว่า *"ควรอนุรักษ์อาคาร"* เสมอไป ประโยคที่กล่าวมานี้จะเป็นจริงต่อเมื่อ ผู้พูดไม่ผูกพันเกี่ยวข้องหรือเชื่อว่าอาคารนั้นมีคุณค่า Pearce (1989) แสดงความเห็นต่อสถานการณ์ของการชี้นำชักชวนเพื่อให้ผู้คนสนับสนุนงานอนุรักษ์อาคารที่ตนเองผูกพัน เขากล่าวว่า การปกป้องมรดกต้องมีการดำเนินการอย่างรอบด้านทั้งด้านคุณลักษณะ ประเภทตึก ระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ และภูมิประเทศของที่ตั้ง สำหรับข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่ายในทางปฏิบัติ การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมจะต้องคัดเลือกการดำเนินการอย่างดี เราจึงอนุรักษ์ได้เพียงแค่ตึกที่สมควรใช้เป็นแบบอย่างทางประวัติศาสตร์ได้อย่างดีเท่านั้น ถึงแม้จะเป็นหลักการที่ดีแต่ยังแสดงให้เห็นชัดเจนว่า มีช่องว่างที่ทำให้เกิดข้อโต้แย้งในการทำงานที่หลากหลายมาก

สาระสำคัญของบทความนี้คือ ข้อขัดแย้ง ข้อโต้แย้งในงานอนุรักษ์ไม่ได้เกิดจากการ *"คุณค่าของสถาปัตยกรรม"* แต่เกิดจาก *"กลไกและกรอบการประเมินคุณค่า"* เพราะคำจำกัดความของคุณค่ามีหลักเพื่อใช้อ้างอิงร่วมกัน เช่น กฎบัตรว่าด้วยการอนุรักษ์ของ UNESCO ระเบียบการอนุรักษ์ที่กำหนดในประเทศ ดังนั้นบทความนี้จะยึดถือสมมติฐานที่ว่า เราสามารถกำหนดคุณค่าของสถาปัตยกรรมโดยมีความหมายชัดเจนแน่นอน เช่น คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าความเก่าแก่ คุณค่าทางสังคม (ความสัมพันธ์อาคารกับบริบท) ตราบเท่าที่การประเมินตัวสถาปัตยกรรม (หรืออาคารนั้น) เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรม คุณค่าที่เป็นเหตุแห่งการตัดสินใจอนุรักษ์อาคารจะเป็นอื่นไปนอกกรอบความหมายของสถาปัตยกรรมไปไม่ได้ นอกเสียจากว่าการนำเสนอคุณค่านั้นมีการเสริมแต่ง บิดเบือนด้วยความลำเอียงเข้าข้างเป้าหมายอันใดอันหนึ่ง ดังนั้นจึงต้องวิพากษ์ กลไกและกรอบการประเมินคุณค่าในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม อันอาจจะนำไปสู่หลักปฏิบัติในการประเมินคุณค่าและทิศทางการทำงานอนุรักษ์ ความเข้าใจนี้ยังผลให้ผู้ทำงานหรือสมาชิกในสังคมสามารถนำไปใช้ในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ เมื่อต่างฝ่ายต่างเข้าใจกรอบการคิดของกันและกันจะช่วยลดความยากลำบากในการหาข้อตกลงอันเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่ายได้บ้าง

กรอบและกลไกการประเมินคุณค่า

การประเมินคุณค่าเป็นเรื่องของหลายภาคส่วนต้องเข้ามาร่วมพิจารณา คุณค่าทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมเป็นหน้าที่ นักวิชาการสถาปัตยกรรม นักประวัติศาสตร์ คุณค่าทางเศรษฐกิจสังคมเป็นหน้าที่ นักเศรษฐศาสตร์ นักพัฒนาสังคม หรือผู้ที่มีความรู้เกี่ยวเนื่อง หน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรงของผู้ทำงานอนุรักษ์ คือ ถ่วงน้ำหนักเหตุผลแต่ละข้ออย่างเป็นธรรม มองในอีกแง่หนึ่งจะต้องสร้าง *ฐานการคิดร่วมกัน* ให้กับทุกภาคส่วน เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวปฏิบัติตามหลักเหตุผล อันจะนำไปสู่การสร้างความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องและประชาคม

หลักสำคัญของการสร้าง *ฐานการคิดร่วมกัน* คือ เชื่อในสิ่งเดียวกันหรือยอมรับในสิ่งที่ผู้อื่นเชื่อ การศึกษาด้านอนุรักษ์สถาปัตยกรรมมักเป็นการถ่ายทอดฐานการคิด ความเชื่อ ในหลักการอนุรักษ์ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนแน่นอนเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งบทสรุปที่มีตรรกะเป็นรูปธรรม เช่น การศึกษาตีความกฎบัตรสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ การศึกษาปรัชญาแนวความคิดในการอนุรักษ์ที่ปรากฏอยู่ ปัจจุบันการศึกษาส่วนใหญ่มีอยู่ในประเทศยุโรป ในส่วนอื่นๆ ของโลกอาจกล่าวได้ว่าใช้กรอบของ UNESCO เป็นแนวทางการปฏิบัติ ประเทศในเอเชียที่มีแนวปฏิบัติงานอนุรักษ์ตอบสนองต่อความเชื่อและวัฒนธรรมตนเองอย่างชัดเจน เช่น ประเทศญี่ปุ่น

ในหนังสือ History of Architectural Conservation ที่ได้รวบรวมตัวอย่างและแนวคิดของการอนุรักษ์ของวัฒนธรรมต่างๆ ทั่วโลก ไล่เรียงมาตั้งแต่สมัยโบราณจนปัจจุบัน เมื่อเทียบเคียงการประเมินคุณค่าอาคารอนุรักษ์จากหลายวัฒนธรรมทำให้เห็น แบบรูปของการรับรู้คุณค่า (pattern of perception of value) อันสะท้อนถึงกรอบการคิดที่แตกต่างกันชัดเจนของผู้ทำงานอนุรักษ์ ตัวอย่างเช่น การอนุรักษ์ศาสนสถานเก่าแก่ที่ยังคงใช้งานอยู่ บางวัฒนธรรมดำเนินการโดยวิธีบูรณะให้มีรูปแบบสมบูรณ์ แต่บางวัฒนธรรมกลับเลือกใช้วิธีรักษาให้คงสภาพที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันมากที่สุด คำถามหลักของการศึกษานี้คือว่า ทำไมการปฏิบัติงานอนุรักษ์จึงมีความแตกต่างกันมากแม้ว่าคุณค่าและเป้าหมายของงานเหมือนกัน เพื่อที่จะตอบคำถามนี้ จะต้องพิจารณา 3 ปัจจัย คือ ข้อ 1. การตีความหมายคุณค่าที่เกี่ยวข้องแต่ละตัว ข้อ 2. การเลือกคุณค่าเข้ามาใช้ในการประเมิน ข้อ 3. การลำดับความสำคัญของคุณค่า

ความสัมพันธ์ ของ *"การตีความ" "การเลือก"*และ *"การลำดับความสำคัญ"* ของคุณค่าอาคารอนุรักษ์ ขึ้นกับปัจจัยต่างๆ ดังนี้ ปัจจัยที่ 1. **กรอบกำหนดจากภายนอก** เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจสังคม วัตถุประสงค์ในการดำรงอยู่ของอาคารนั้น (เช่น ศาสนสถาน ที่พักอาศัย) กายภาพอาคาร ความคงทน เป็นกรอบกำหนดจากภายนอกที่ทำให้การจัดลำดับความสำคัญของคุณค่าเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน เกณฑ์การจัดลำดับนี้เปลี่ยนแปลงไปเองตามสภาพสังคมเศรษฐกิจพัฒนาการเทคโนโลยี เรียกง่ายๆ ว่า บริบท ซึ่งการระบุบริบทต้องทำไปตามกาลเทศะและตามความเป็นจริงในธรรมชาติ

ปัจจัยที่ 2. คือ **แรงขับดันภายใน** ความคิด ความเชื่อ สมมติฐานของผู้ประเมินคุณค่าอาคาร อันเป็นกลไกภายในตัวบุคคลที่ทำให้เกิดความแตกต่างเรื่องการจัดลำดับความสำคัญของคุณค่า เป็นปัจจัยที่ชี้ให้เห็นว่า อะไรคือคุณค่าที่สูงสุดในการอนุรักษ์อาคาร บางคนอาจจะเรียกส่วนนี้ว่าเป้าหมายในการอนุรักษ์ ความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เกิดจากรับรู้รูปแบบทางกายภาพของอาคารมีส่วนกำหนดปัจจัยตัวนี้ด้วย ปัจจัยนี้เรียกว่า คตินิยมในการอนุรักษ์ (ความคิดความเชื่อที่ส่งผลต่อจัดลำดับความสำคัญของคุณค่า) คำอธิบายเรื่องนี้เป็นการขยายความคิดเรื่อง มุมมองที่มีต่อโลก อันเป็นปัจจัยที่ควรตระหนักถึงเพื่อทำความเข้าใจความแตกต่างระหว่างตรรกะของกระบวนการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในบริบทพหุวัฒนธรรม[2] คตินิยมของผู้ทำงานอนุรักษ์นั้นมักไม่เปลี่ยนหรือเปลี่ยนได้ยาก แต่ตราบใดที่สามารถอธิบายคุณค่าอาคารได้จนมีน้ำหนักพอที่จะซ่อมแซมดูแลรักษาไว้ก็ถือว่าปฏิบัติงานสำเร็จ คตินิยมที่ยึดถือไว้จึงมักใช้ไปได้จนตลอดชีวิตการทำงาน ไม่ว่าผู้ทำงานอนุรักษ์จะรู้ตัวหรือไม่ การจัดลำดับความสำคัญของคุณค่าก็มักเป็นไปตามบริบท (กรอบการประเมิน) และคตินิยม (ความเชื่อที่ส่งผลต่อจัดลำดับความสำคัญของคุณค่า)

ความสำคัญของการตระหนักรู้ถึงคตินิยมที่ตนเองและผู้อื่นยึดถือ มีผลกับการอนุรักษ์ในบริบทวัฒนธรรมที่หลากหลาย เพราะการผสมผสานแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงย่อมก่อให้เกิดการพัฒนาทางปัญญา เมื่อผู้คนหลากหลายได้มีปฏิสัมพันธ์ ณ ที่ใดที่หนึ่ง คตินิยมในส่วนของปัจเจกบุคคลและกระแสหลักในสังคมนั้นอาจจะไม่ตรงกันก็เป็นไปได้ คตินิยมของไทยก็อาจจะไม่ตรงกับประชาคมโลกได้เช่นกัน กรณีเช่นนี้ไม่ใช่เรื่องผิดแปลกแต่การที่ผู้ทำงานอนุรักษ์ตกยอมตามอิทธิพลความคิดผู้อื่นโดยไม่ตระหนักถึงความคิดตนเองย่อมไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาปัญญาและดึงให้เกิดความถดถอยทางวัฒนธรรมของตน วัฒนธรรมไทยมีความหลากหลายมาตลอดตั้งแต่อดีตกาล การผสมผสานวิถีชีวิต ความคิด คติความเชื่อของผู้คนจากแหล่งต่างๆ เกิดขึ้นตลอดเวลาและยังคงเป็นเป็นจุดแข็งของวัฒนธรรมไทยปัจจุบัน ดังนั้นผู้ทำงานอนุรักษ์สถาปัตยกรรมควรตรวจสอบการคิด ตรรกะ วิธีการทำงานของตนเองให้ลึกซึ้งถึงรากแก้วของความคิด อันถือว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาสังคมวัฒนธรรม การอนุรักษ์ไม่ควรเป็นเพียงแค่การเป็นรักษาวัตถุธาตุไว้โดยไม่ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งทางปัญญา

ปรัชญาในการอนุรักษ์เกิดจากฐานการคิด คติความเชื่อใด เมื่อตระหนักถึงความเชื่อตนเองก็จะมีอิสรภาพในการคิดตัดสินใจ ส่วนการพิจารณาเรื่องของความเหมาะสมและการยอมรับความคิดความเชื่อ เป็นเรื่องของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะได้ตกลงกันในทางปฏิบัติ เพราะในที่สุดแล้วถ้าถือคติความเชื่อไม่ตรงกันและไม่โอนอ่อนผ่อนตามกันบ้าง ก็คงไม่สามารถร่วมงานหรืออยู่ร่วมกันได้เลย ต่อไปจะได้กล่าวถึงคตินิยมที่ผู้เขียนเข้าใจว่าปรากฏอยู่ในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

คตินิยมอนุสรณสถาน สัญลักษณ์แห่งโลกอันอุดม

คตินิยมอนุสรณสถาน เป็นวิถีการประเมินคุณค่าอาคารในฐานะสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ หรือมีสถานะเหนือโลกธรรมชาติ คตินิยมนี้พบมากในเอเชีย หรือคาดว่าในพื้นที่ที่ศาสนสถาน อนุสรณสถาน สร้างด้วยวัสดุที่เสื่อมสภาพง่าย เช่น ไม้ ดินอัดอิฐดิบ เช่น ญี่ปุ่น ไทย พม่า อินเดีย จีน เนื่องจากวัสดุเหล่านี้เสื่อมสภาพเร็วจึงมีกระบวนการซ่อมสร้างบูรณะงานอยู่ตลอดเวลา เช่น วัดในพระพุทธศาสนาในไทย วัดเซนในญี่ปุ่น มัสยิด การอนุรักษ์วัสดุที่เสื่อมสภาพเร็วในอาคารประเภทอื่นมักไม่ได้เกิดจากคตินิยมความสมบูรณ์ของกายภาพแต่เน้นประโยชน์ที่ได้จากอาคาร สภาพการปรากฏอยู่ของศาสนสถานถือเป็นสัญลักษ์แห่งการดำรงอยู่ของความดีงาม ความเชื่อในคุณค่าสูงสุดของสังคมนั้น คตินิยมนี้ตรงกับแนวความคิดเรื่องอนุสรณสถานในยุโรปตะวันตก (Concept of Memorial) อันหมายถึง การส่งผ่านความคิด ความเชื่อ ความทรงจำของบุคคล เหตุการณ์ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไปสู่คนรุ่นต่อไป แม้ว่าปัจจุบันการอนุรักษ์ในยุโรปจะมีกรอบการคิดในเรื่องคุณค่าในบริบทประวัติศาสตร์[3] แต่ในอดีตการบูรณะอนุสรณสถานหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีตัวอย่างให้เห็น เช่น Alexander the Great แสดงความเคารพหลุมศพพระเจ้าซีรัสมหาราช (Cyrus) อดีตกษัตริย์รวบรวมอาณาจักรเปอร์เซีย สร้างประมาณศตวรรษที่ 6 ก่อนคริศตกาล ณ เมือง ปาซากาแด (Pasagadae)[4]

ในสังคมมีโครงสร้างเกิดจากการผนึกรวมกันของการเมืองและศาสนา ความเชื่อในวิญญาณและสิ่งศักสิทธิ์เหนือธรรมชาติ ผลพวงของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปงานหัตถศิลป์ สถาปัตยกรรมทั้งหลายที่สำคัญ ก็จะมีฐานะเป็นมรดกวัฒนธรรมของชนชาตินั้นโดยปริยาย สังคมพุทธศาสนาและอิสลามมีความคล้ายคลึงกันในเรื่องการดูแลรักษาศาสนสถานและอาคารสาธารณะของชุมชน ในศาสนอิสลามมีการบันทึก เรื่อง การบูรณะเมืองที่กลายเป็นซากปรักหักพังให้กลับมามีชีวิตสืบทอดจากบรรพบุรุษถึงคนรุ่นหลัง และการสืบต่อความคิดความเชื่อ การรู้ (วิญญาณ หรือ spirit) ของบรรพชนให้สืบต่อไปยังลูกหลาน ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม เช่น สิ่งก่อสร้าง การบอกเล่าหรือการจดบันทึก[5] ยังมีการสอนเรื่องการบริจาคทานเพื่อทำนุบำรุงพระศาสนา ในศาสนาอิสลามเรียก *Waqf (Vaqf)*[6]

คตินิยมนี้ไม่มีกรอบการปฏิบัติงานที่ชัดเจนแต่มีเป้าหมายหนึ่งเดียวคือ การซ่อมสร้างบูรณะหรือสร้างใหม่ให้ศาสนสถานกลับมามีสภาพสมบูรณ์งดงามดังเดิมหรืองามกว่าเดิม ทั้งในเชิงรายละเอียด วัสดุ ไม่คำนึงมากนักถึงความแท้จริงของรูปแบบ วัสดุก่อสร้างที่เติมเข้ามาใหม่ (ความแท้นี้อาจเกิดจาก แหล่งที่มาของวัสดุ สี ประเภทชนิด วิธีการผลิต) ตัวอย่าง การผสมผสานคตินิยมประวัติศาสตร์กับสัญลักษณ์โลกอุดมคติ เห็นได้ในญี่ปุ่น ที่วัดชิออน (Chion-in) ในการซ่อมหลังคาโครงสร้างไม้ของวิหารแห่งหนึ่ง ช่างไม้พบว่าแผ่นไม้มุงหลังคา (มีลักษณะคล้ายแป้นเกล็ดของไทย) นั้นผุพังไปหลายส่วน แผ่นไม้ด้านหลังนั้นผุพังเร็วกว่าเนื่องจากไม่ค่อยโดนแสงแดด ส่วนอีกสองด้านก็ผุพังไปไม่น้อยเช่นกันแต่เป็นเพราะอาคารอายุมากแล้ว จึงต้องมีการเปลี่ยนเอาแป้นเกล็ดใหม่มาเสริม ปัญหาคือว่า วัดแห่งนี้เน้นความงามของเนื้อแท้วัสดุธรรมชาติจึงไม่ทาสีไม้ ถ้าใช้แผ่นไม้ใหม่มาผสมจะทำให้เห็นหลังคาสองสี ทำลายความงามศาสนสถานและสถาปัตยกรรม กลุ่มช่างจึงตัดสินใจ ย้ายแป้นเกล็ดเก่าทั้งหมดมามุงหลังคาด้านหน้าเพื่อรักษาภาพลักษณ์ของอาคารและศรัทธาพุทธศาสนิกชนที่มีต่อศาสนสถานอันเก่าแก่แห่งนี้ อีกเหตุผลหนึ่งคือ หลังคาด้านหน้านั้นแดดส่องถึงมากกว่า แผนงานย้ายแผ่นไม้มุงหลังคาของเดิมมามุงหลังคาด้านทิศเหนือที่แดดส่องถึงมากกว่าจึงเป็นการรักษาวัสดุเดิมไว้ได้ดีกว่าอีกด้วย ถ้ายึดถือคติประวัติศาสตร์สมบูรณ์ ช่างไม่ควรย้ายตำแหน่งแผ่นไม้มุงหลังคาเพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และการปฏิสังขรณ์อาคารนั้นเป็นการไม่เคารพงานของบรรพชน ในญี่ปุ่นคตินิยมอนุสรณสถาน ดูจะมีอิทธิพลต่อการวางเป้าหมายหลักของการปฏิสังขรณ์ คือ ทำให้อาคารกลับมาเป็นสัญลักษณ์อุดมคติที่สมบูรณ์ การใช้แผ่นไม้เดิมที่อายุใกล้เคียงกันทำให้รักษารูปลักษณ์อาคารที่เก่าแก่ผ่านกาลเวลามายาวนานไว้ได้

ในโลกตะวันตก คตินิยมอนุสรณสถานนั้นหายไปนานมาก คาดว่าเป็นเพราะระบบประชาธิปไตยและแนวคิดวิทยาศาสตร์ การยกย่องเชิดชูบุคคลเป็นเสมือนการถอยกลับไปหาระบบสมบูรณาญาสิทธิราช การสร้างศาสนสถานรูปเคารพไม่เป็นที่นิยมเพราะแย้งกับหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ แต่ถ้าย้อนกลับไปพิจารณาการบูรณะรูปปั้น Laocoön สร้างสมัยโรมันแต่ถูกพบใหม่ ในปี 1506 ความพยายามต่อเติมรูปปั้นให้สมบูรณ์ เป็นความชื่นชมในภูมิปัญญาการสร้างสรรค์ของคนโบราณ Giuliano da Sangallo และ Michelangelo Buonarotti มีสมมติฐานเกี่ยวกับรูปแบบเดิมก่อนแขนข้างขวาจะหักหายไป เขาเสนอรูปแบบให้แขนของ Laocoön ชูขึ้นตรง ต่อมา Bramante เสนอให้จัดประกวดรูปแบบการซ่อมสร้างบูรณะรูปปั้นอีกครั้ง คราวนี้ Jacopo Tatti Sansovino ได้รับเลือก เขาออกแบบให้แขน Laocoön เหยียดตรงแต่เอียงเข้าหาศีรษะมากขึ้น ในปี 1532 Michelangelo เสนอให้ Fra Giovanni Angiolo Montorsoli ซ่อมรูปปั้นในวาติกัน รวมทั้ง Laocoön โดยเสนอรูปแบบแขนที่หักหายไป แขนใหม่สร้างด้วยดินเผา (Terracotta) และเหยียดเป็นแนวทะแยงดังที่นิยมในช่วงนั้น ในปี 1904 Pollak L. พบชิ้นส่วนที่หายไปของแขนขวาของ Laocoön แต่มาจากอีกรูปปั้นหนึ่งที่มีขนาดเล็กกว่า เขาพบว่าแขนนั้นพับไปทางศีรษะ จึงมีการบูรณะใหม่ให้เหมือนเดิมดังที่เรารู้จักในปัจจุบัน ความพยายามในการอนุรักษ์นี้เกิดจากความชื่นชมในความงามของรูปปั้นและด้วยความเคารพต่อศิลปินในอดีตการบูรณะเป็นไปด้วยความระมัดระวังและอยู่ในมือของศิลปินและทางการ สังคมอิตาลีในสมัยนั้นถือว่า รูปปั้นเป็นสมบัติอันล้ำค่าและเป็นของพวกเขาเอง เป็นสื่อถึงอัจฉริยภาพของบรรพชนโบราณ ต้องพยายามบูรณะให้กลับไปอยู่ในสภาพสมบูรณ์

ความเคารพต่อภูมิปัญญาโบราณและรูปเคารพ เช่น พระพุทธรูป นั้นต่างกัน และการปฏิเสธที่จะไม่ซ่อมแซมวัตถุโบราณก็มีหลายคตินิยม เช่น การซ่อมแซมพระพุทธรูปให้กลับมาสมบูรณ์ก็เป็นไปด้วยศรัทธาในศาสนา ในกรณีที่ศรัทธามีสูงมากก็อาจจะเกิดผลตรงกันข้าม เช่น กรณีของ Antonio Canova ที่ปฏิเสธไม่ซ่อมแซม Elgin Marble จาก Parthenon ด้วยแนวคิดที่ว่า มันเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถ้าเขาไปแตะต้องเปลี่ยนแปลงเนื้อวัตถุดั้งเดิม เขายังเชื่อด้วยว่า การทำซ้ำลอกเลียนของโบราณเป็นการหยุดการสร้างสรรค์ หยุดพัฒนาการสู่ความเป็นเลิศ เราจึงต้องแยก

ให้ออกว่าในแต่ละกรณี แต่การไม่แตะต้องเปลี่ยนแปลงของโบราณเป็นไปเพื่อการรักษาหลักฐานวัตถุดั้งเดิมตามคติประวัติศาสตร์นิยมหรือคตินิยมอื่นๆ

คตินิยมภูมิปัญญาโบราณ

คตินิยมนี้ในทางปฏิบัติเป็นกรอบการประเมินคุณค่าที่ตอบสนองอารมณ์ ความรู้สึก และจิตใจ เทคนิควิธีการอนุรักษ์แบบนี้จะเน้นที่การรักษารูปแบบเดิม วัสดุที่ให้ภาพลักษณ์เดิม วิถีชีวิต วิถีทางแบบดั้งเดิม เพราะการดำรงอยู่ของสิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องช่วยกล่อมเกลาอารมณ์ความรู้สึกของการระลึกถึงอดีตอันงดงามตามที่ตนคิด เช่น การอนุรักษ์เพราะเป็นสมบัติของปู่ย่าตายาย คตินี้เชื่อว่าตรงกับแนวคิดจินตนิยม (Romanticism) เพราะเน้นอารมณ์ความผูกพันและโลกในความคิด ไม่ว่าคตินิยมภูมิปัญญาจะเกิดจากความศรัทธา แสวงหาชีวิตเรียบง่าย ความฝัน ใฝ่หาโลกในอุดมคติ ความไม่เชื่อมั่นในอนาคต การปฏิเสธเทคโนโลยีใหม่ จะด้วยเหตุใดก็ตามการอนุรักษ์ในวิถีทางนี้ยึดถือ ประโยชน์ทางความคิดความรู้สึกมากกว่าประโยชน์ทางปฏิบัติ คตินิยมกระแสนี้มีสองวิถีคือ 1. อารมณ์ความผูกพันเป็นกำลังอันเข้มแข็งในการผลักดันงานอนุรักษ์ หรือการดูแลรักษาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อารมณ์ความผูกพันนี้มักเกิดเมื่อเห็นอาคารถูกทำลายหายไปหรือเปลี่ยนไปจากที่เคยระลึกได้ 2. ศรัทธาในปัญญา ยึดถือประโยชน์อันเกิดจากการเรียนรู้ภูมิปัญญาโบราณ กลุ่มนี้ชื่นชมภาพลักษณ์และวิถีการดำเนินชีวิตในอดีตที่มีความสงบเรียบง่ายมากกว่าวิถีทางที่กำลังดำเนินไปในปัจจุบัน เป็นวิถีที่เชื่อว่าใกล้กับความหมายที่แท้จริงของชีวิตทั้งในแง่ความสุขหรือความจริงในธรรมชาติ

วิถีการประเมินคุณค่าเชิงอารมณ์ (emotional approach) เป็นการรับรู้คุณค่าหรือเหตุผลหลายประเภทที่เกี่ยวพันแต่โดยรวมแล้วทำให้เกิดผลกระทบทางอารมณ์ที่ต้องการจะอนุรักษ์อาคาร อาคารหรือซากปรักหักพังเป็นสื่อในการเข้าสู่โลกที่ตนเองจินตนาการเป็นการยืนยันความเป็นไปได้ การมีอยู่จริงของโลกที่ตนเองถวิลหา คุณค่าเชิงอารมณ์ที่มีต่ออาคารหรือซากปรักหักพังของสถาปัตยกรรมโบราณนี้ Fielden B. (1972) เรียกว่า Value of Wonder แปลได้ว่า คุณค่าในเชิงประหลาดใจ ความทึ่ง ความรู้สึกเกี่ยวพัน หลงใหล ชื่นชมความงามและความยิ่งใหญ่ล้ำลึกของอารยธรรมในอดีต สถาปัตยกรรมที่ดีย่อมก่อให้เกิดความชื่นชม หวงแหน อยากรักษาไว้แม้ว่าจะต้องแก้ปัญหามากมายในการอนุรักษ์ ไม่ว่าจะเป็นในเชิงเศรษฐกิจการเมือง สังคม และกายภาพ คุณค่าหลักในเกณฑ์เดิมปรากฏอยู่ 2 ลักษณะคือ คุณค่าด้านความเก่าแก่ (อายุ) และความโดดเด่น (หายาก งดงาม มีหนึ่งเดียว) หลักการเรื่องความเก่าแท้ (authenticity) ก็อาจจะจัดเป็นหนึ่งในเรื่องนี้ได้ ตัวอย่างการอนุรักษ์ที่เกิดจากวิถีการประเมินคุณค่าเชิงอารมณ์ เช่น ในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมเพื่อชี้ชวนให้ผู้คนในสังคมกลับมาเห็นคุณค่าความงามทางสถาปัตยกรรมของโบสถ์คริสต์ศาสนาที่กำลังถูกรื้อถอนทำลาย วิธีการนำภาพลักษณ์ความเลวร้ายและความเสื่อมของสังคมที่เกิดจากอาคารอุตสาหกรรมมาเปรียบเทียบกับโบสถ์วิหารที่เป็นสัญลักษณ์ทางจิตใจที่ดีงามของมนุษย์ เป็นการสร้างให้สังคมมีความรู้สึกร่วมไปกับผู้ประเมินคุณค่า เกิดคุณค่าร่วมในชุมชนสังคม หมายความว่า คุณค่าทางอารมณ์ได้รับการยอมรับจากคนกลุ่มใหญ่ การดำเนินงานอนุรักษ์ในด้านต่างๆ ก็ได้รับการสนับสนุนด้วยดี มีอุปสรรคน้อย เช่น การบูรณะซ่อมแซมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม การอนุรักษ์อาคารที่เริ่มจากความรู้สึกอยากเก็บรักษาไว้นี้มักมีศักยภาพมากพอที่จะหักล้างเหตุผลที่สนับสนุนความต้องการรื้อถอน หรือแม้แต่บูรณะอาคารที่พังทลายลงมาแล้ว เช่น การบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม อันเป็นที่สักการะของทั้งชาวไทยและลาว

ถ้าศึกษาพัฒนาการของเกณฑ์การประเมินคุณค่าอาคารประวัติศาสตร์ในประเทศตะวันตก ตัวอย่างที่ชัดเจนของการเน้นคุณค่าเชิงอารมณ์ (emotional approach) กับอาคารประวัติศาสตร์ คือ กลุ่มนักอนุรักษ์ชาวอังกฤษที่นิยมศิลปกรรมแนวจินตนิยม (Romanticism) และต้องการรักษางานศิลปเชิงช่าง (Art and Crafts) และงานสถาปัตยกรรมของยุคกลาง (Medieval Period) ก็จะใช้วิธีการโน้มน้าวจิตใจด้วยคำพูดที่แฝงความหมายทางอารมณ์ความผูกพัน ความเสียดาย จอห์น รัสกิน (John Ruskin) และ วิลเลี่ยม มอริส (William Morris) เป็นผู้ที่สามารถสร้างกระแส

การอนุรักษ์อาคารโดยใช้ทักษะพรรณาโวหารอันเยี่ยมยอดสร้างแนวร่วมในสังคมอังกฤษ ถ้าคุณค่าเชิงอารมณ์เป็นที่ยอมรับของสังคมที่จะรักษาลักษณะทางกายภาพแบบเดิมไว้เพื่อจะเก็บความทรงจำ ต่อมาเมื่อโบสถ์วิหารได้รับการดูแลดีแล้ว และมีผู้เห็นว่าอาคารยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมถูกทำลายมากเข้า ก็ทำให้เกิดกระแสการเฝ้าระวังเรื่องการรื้อถอนอาคารยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม กระแสนี้เกิดอย่างชัดเจนมากขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นช่วงที่อาคารจำนวนมากถูกทำลายลงเพราะผลกระทบจากการทิ้งระเบิด ในช่วงต่อมามีการรื้อถอนเพื่อสร้างที่ว่างสำหรับการพัฒนาเมือง นักอนุรักษ์ชาวอังกฤษกลุ่มหนึ่ง จึงรวมตัวกันใช้ชื่อว่า "*SAVE*" และใช้เกณฑ์การประเมินคุณค่าในเชิงอารมณ์ โดยการดึงเอาเรื่องราวที่น่าสนใจ สะเทือนใจ และสวยงามออกมานำเสนอ คุณค่าของอาคารยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม คือ ความเป็นผู้นำในการบุกเบิกเทคโนโลยีด้านต่างๆ (Pioneers in technology) รวมถึงการศึกษาประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงอารยธรรมมนุษย์ครั้งสำคัญ แต่นักอนุรักษ์ก็ยังใช้ความพยายามให้คุณค่าอาคารเหล่านี้ในเชิงที่เกี่ยวกับความงามของเทคโนโลยี (Technological Aesthetic) เมื่อสามารถสร้างความรู้สึกผูกพันและเสียดาย อาคารเหล่านี้จึงได้รับการอนุรักษ์อย่างดี คุณค่าอาคารยังอยู่ในกลุ่มของ ความเก่าแก่ คุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น การเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ ดังนั้นการตีความคุณค่าอาคารจึง "*ไม่มี*" ความแตกต่างไปจากศาสนสถานหรืออาคารที่มีความเก่าแก่เท่าใดนัก

วิถีการประเมินเชิงศรัทธาในปัญญาโบราณ (Intellectual approach) "*การพัฒนาสติปัญญาแสวงหาแนวทางในการดำรงชีวิตที่ดีงามเป็นไปตามธรรมชาติ*" หรือมุ่งสู่ความเป็นมหาอำนาจ ความยิ่งใหญ่ของประเทศชาติ ในยุคก่อนการผลิตแบบอุตสาหกรรม (Mass Production) และระบบเศรษฐกิจการค้าเสรี การตัดสินใจดูแลรักษาอาคารไว้ให้นานที่สุดเป็นเรื่องปกติ เนื่องจากก่อนหน้าระบบเทคโนโลยีการผลิตแบบอุตสาหกรรม การสร้างอาคารใหม่ต้องการทรัพยากรแรงงาน และเวลามากกว่าการบูรณะปรับปรุงซ่อมแซม การใช้ประโยชน์อาคารให้สูงสุดเท่าที่จะทำได้จึงเป็นเรื่องธรรมดา

แนวคิดในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีความหมายเหนือกว่าประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันจึงเกี่ยวพันกับอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณสถานที่มีอยู่ในวัฒนธรรมโบราณอันยิ่งใหญ่ ประวัติของอนุสรณสถานบ่งชี้ว่า สถาปัตยกรรมนั้นเกี่ยวพันกับเหตุการณ์ บุคคล ผู้สร้าง แนวคิด และเทคโนโลยีที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการในประวัติศาสตร์ด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งเราถือว่าสถาปัตยกรรมนั้นเป็นสื่อถึงภูมิปัญญาโบราณ ตัวอย่างเช่น ปิรามิดในประเทศอียิปต์ (Pyramids of Egypt) เสาแห่งเมืองทราจัน (Trajan Column) อนุสาวรีย์ต่างๆ ซึ่งมักจะสร้างโดยราชสำนัก รัฐหรือบุคคลสำคัญ Riegl., A., (1902) กล่าวว่า การอนุรักษ์อาคารในอดีตที่เป็นการดูแลเพื่อยืดอายุอนุสรณสถาน (Intentional Monument) การเลือกอาคารจึงเน้นหนักไปที่รูปแบบที่ *โดดเด่น มีความสำคัญ* ต่อมามีการดูแลซากปรักหักพังโบราณสถาน ที่ไม่มีประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันให้ดำรงคงอยู่ในสังคม (Unintentional Monument) เช่น วิหารพาเธนอน (Parthenon) ปราสาทเมืองเอดินเบรอะ (Edinburgh Castle) เมืองเก่าอยุธยา เมืองโบราณแห่งกรุงโรม (Ancient City of Rome) Stylistic Restoration เป็นหนึ่งในการชื่นชมภูมิปัญญาโบราณเป็นความพยายามนำภูมิปัญญากลับมามีชีวิตอีกครั้ง จะด้วยรูปแบบอย่างไรก็ตาม แต่ส่วนใหญ่เชื่อว่าต้องนำเสนอในรูปแบบที่ดีที่สุดตามยุคสมัยนั้นๆ

ประเด็นนี้กระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์เพื่อ "*การพัฒนาสติปัญญา*" (intellectual approach) กล่าวคือ นำความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ การศึกษาเรียนรู้ผ่านสถาปัตยกรรมและเมืองมาเป็นคุณค่า ในเกณฑ์การพิจารณาว่า ควรแก่การอนุรักษ์หรือไม่ ตัวอย่างเช่น ตึกสมัยใหม่ได้แสดงให้เห็นถึงช่วงเวลาสำคัญในประวัติศาสตร์ด้านสังคมการเมือง คุณค่าทางประวัติศาสตร์สังคมได้รวบรวมไว้ซึ่งอัตลักษณ์ เกียรติยศ และความภาคภูมิใจของสังคม เช่น บทบาททางสังคมการเมืองของอาคารในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ในฟินแลนด์ ความคิดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ในช่วงปลายทศวรรษที่ 1920 เสนอทางออกที่จะให้สังคมใหม่ออกจากขนบเดิมๆ ของอำนาจรัสเซีย สถาปัตยกรรมสมัยใหม่

หรือรูปแบบอาคารร่วมสมัย เป็นการแสดงลักษณะของชาติที่มีความก้าวหน้าและการพัฒนาทางเทคโนโลยีและยังเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของอนาคตที่สดใสที่สังคมยอมรับ กระแสของการอนุรักษ์ในลักษณะนี้ อาจกล่าวได้ว่าเกิดจากความเสียดาย ความเศร้าสะเทือนใจเมื่ออาคารที่รู้จักถูกทำลายไปเสมือนหนึ่งความภาคภูมิใจ ความยิ่งใหญ่ของวัฒนธรรมตนเองได้ถูกทำลายหายไป คตินิยมภูมิปัญญาโบราณนี้กล่าวได้ว่า ยึดถือโดยคนส่วนใหญ่ในสังคมและเป็นปัจจัยที่มีกำลังมากในการอนุรักษ์ทุกยุคทุกสมัย แม้กระทั่งปัจจุบัน

คตินิยมอนุสรณสถาน แตกต่างไปจาก คตินิยมภูมิปัญญาโบราณ ตรงที่เน้นการดำรงชีวิตปัจจุบัน อาคารเป็นส่วนหนึ่งของความคิด ความเชื่อ การดำเนินชีวิตเป็นไปตามแนวทางอุดมคติที่ยึดถือไว้ ในขณะที่คตินิยมภูมิปัญญาโบราณชื่นชมสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตและโหยหาวิถีทางที่สูญหายไป แม้ว่าในระดับปัจเจก บุคคลใดจะพยายามย้อนกลับใช้ชีวิตแบบที่ใฝ่ฝันแต่ก็ไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติ เพราะไม่ปรากฏเป็นวิถีของสังคมปัจจุบัน การอนุรักษ์ในญี่ปุ่นนั้น มีข้อแตกต่างกับวัฒนธรรมอื่นมากและยังขัดแย้งกับหลักจรรยาสากลหลายข้อหลายฉบับ แต่ก็สามารถอธิบายได้และเป็นที่ยอมรับในสังคมญี่ปุ่นเอง เพราะผู้ทำงานอนุรักษ์ในญี่ปุ่นส่วนใหญ่ตระหนักในคตินิยมที่ตนยึดถือ ไม่ปฏิเสธฐานความเชื่อตนเองเพื่อคิดตามโลกสากล ดังที่เกิดในหลายประเทศจนกระทั่งวัฒนธรรมตนเองสูญหาย

คตินิยมประวัติศาสตร์สมบูรณ์

คตินิยมประวัติศาสตร์สมบูรณ์ยึดถือความต่อเนื่องอย่างไม่ขาดสายของเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เป็นกระแสที่ขยายวงกว้างขึ้นเพราะ ICOMOS UNESCO และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องยึดถือและฝึกสอนถ่ายทอดกรอบการคิดนี้ให้ผู้ทำงานอนุรักษ์และกำหนดทิศทางงานอนุรักษ์ที่อยู่ภายใต้คตินิยมนี้ โดยเฉพาะในยุโรปตะวันตก-ออก สหรัฐอเมริกาในปัจจุบัน สำหรับในประเทศไทยมีกลุ่ม ICOMOS Thailand ที่เข้าใจว่าทำงานอนุรักษ์ไปตามวิถีทางนี้ ในหนังสือ History of Architectural Conservation (Jokilehto, J., 1999) อธิบายพัฒนาการของกรอบการคิดนี้อย่างละเอียดชัดเจน คตินิยมนี้ยึดถือหลักการที่เกิดจากนักคิดชาวบริติช (British) สองท่าน คือ William Morris และ John Ruskin และพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง โดยถือเอาการปรากฏอยู่อย่างแท้จริงของเนื้อวัสดุ รูปแบบดั้งเดิมที่เป็นมาตั้งแต่สร้างอาคารขึ้น ดังที่ Morris W. กล่าวไว้ว่ามรดกสถาปัตยกรรมเหล่านี้เป็นของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ เราไม่มีสิทธิ์ที่จะทำการเปลี่ยนแปลง หน้าที่เราคือปกป้องรักษามรดกเหล่านี้ไว้ให้กับคนรุ่นต่อไป เพื่อที่เขาเหล่านั้นจะได้มีประสบการณ์เรียนรู้จากโดยตรงจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ไม่ถูกบิดเบือน คตินิยมนี้ถือเอาการพัฒนาปัญญาจากความเข้าใจประวัติศาสตร์เป็นประโยชน์สูงสุดต่อมนุษยชาติ และเชื่อว่าความเข้าใจนี้จะเกิดได้ด้วยการศึกษาความเป็นมาของอารยธรรมต่างอย่างต่อเนื่องทุกช่วงเวลาจนถึงจุดยืนปัจจุบัน เน้นไปที่กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดีสมัยใหม่ที่อนุมานความรู้ด้วยการอ้างอิงกับหลักฐานที่ปรากฏอยู่จริง ดังนั้นอาจเรียกว่าเป็น วิถีการประเมินคุณค่าเชิงวิทยาศาสตร์ ในทางปฏิบัติ กรอบการคิดเชิงวิทยาศาสตร์ทำให้สามารถคิดได้อย่างสมเหตุสมผล เนื้อวัสดุที่ปรากฏอยู่เป็นเหตุปัจจัยในการบ่งชี้คุณค่าของอาคาร รวมไปถึงการเลือกเทคนิคการอนุรักษ์สำหรับอาคารนั้นๆ Jokilehto (1999) อธิบายว่า

"...ในทางปฏิบัติ การอนุรักษ์สนับสนุนระเบียบวิธีวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์แบบก้าวหน้าแนวใหม่และเทคนิคสำหรับการวิเคราะห์และการจัดทำเอกสารบันทึกสภาพความเป็นจริงของอาคารในแง่มุมต่างๆ ...แนวคิดนี้จะเปลี่ยนการอนุรักษ์จากการบูรณะบนฐานอารมณ์ความงามไปสู่เรื่องการคิดประเมินความสำคัญและแทนที่จะเสนอรูปแบบให้ทำตามจะเป็นการตั้งกระบวนการสำคัญเพื่อนิยามสิ่งที่จะอนุรักษ์และวิธีการ..."

(Jokilehto, 1999, p. 303)

จากความสนใจทางประวัติศาสตร์ที่เริ่มมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 และกลายเป็นจุดสำคัญของการอนุรักษ์สมัยใหม่ที่มีกระบวนการชัดเจน คือ การประเมินคุณค่าเพื่อหาวิธีที่เหมาะสมในการปกป้องคุ้มครองอาคารที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และ/หรือ ประวัติศาสตร์ กระบวนการนี้อาศัยตรรกะในการเชื่อมโยงคุณค่าเข้ากับวัตถุ ต้องชี้แจงเหตุผลออกมาอย่างชัดแจ้งว่า "*เพราะเหตุใดต้องอนุรักษ์*" Dorothy Bell (1997) นักวิชาการชาวสก็อตแลนด์ ชี้ว่า วิธีการนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญในการอนุรักษ์ "*เป็นขั้นตอนที่ต้องอยู่ในส่วนหลักของทุกๆ กฎบัตรเพื่อการอนุรักษ์*"[7] วิถีประเมินคุณค่าในเชิงวิทยาศาสตร์ นักประวัติศาสตร์และนักอนุรักษ์สถาปัตยกรรม[8] จะร่วมกันพิจารณาอาคารในบริบททางประวัติศาสตร์ และให้คุณค่าอาคารในฐานะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ภาพประวัติศาสตร์สมบูรณ์ สาระสำคัญของทุกขั้นตอนในกระบวนการ คือ อ้างอิงกับกายภาพอาคารในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อันเป็นเครื่องยืนยันการปรากฏอยู่ของความคิด ความรู้ คุณค่าทางจิตใจ และอื่นๆ

คตินิยมประวัติศาสตร์สมบูรณ์ ไม่เพียงแต่เน้นความครบถ้วนของประวัติศาสตร์ในทุกช่วงเวลาเท่านั้น แต่ยังให้ความสนใจกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมอันเกิดในส่วนต่างของโลก คตินิยมนี้เป็นกรอบของการอนุรักษ์มรดกโลกและอาคารประวัติศาสตร์ยุคหลัง จากคำอธิบายของ Jukka Jokilehto ที่ว่า

"*...คุณค่าทางประวัติศาสตร์เกิดจากการตีความเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์และเกิดเป็นประสบการณ์ทางสังคมที่สะสมไว้ ส่งให้เรารับรู้ว่าวัฒนธรรมของแต่ละยุคและแต่ละภูมิภาคมีรูปแบบของตัวเองและทำให้เห็นถึงจิตวิญญาณของคน ...การพัฒนานี้นำไปสู่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการยอมรับชาติต่างๆ ที่มีวัฒนธรรมและคุณค่าที่แตกต่างโดยไม่จำเป็นต้องดีพร้อม...*"

(Jokilehto, 1999, p.16)

ในประเทศไทยปัจจุบันยึดถือคตินิยมนี้มากขึ้นดังจะเห็นได้จากงานอนุรักษ์ได้ขยายขอบเขตไปจนครอบคลุมอาคารรูปแบบธรรมดา อาคารที่ไม่มีความเก่าแก่ ไม่เกี่ยวพันกับเหตุการณ์สำคัญ การอนุรักษ์ตามคตินิยมประวัติศาสตร์สมบูรณ์บ่อยครั้งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์รุนแรง ซึ่งน่าจะเกิดจากการขาดความเข้าใจหรือไม่ได้ยึดถือคตินิยมนี้

คตินิยมประวัติศาสตร์สมบูรณ์ช่วยอนุรักษ์อาคารไว้จำนวนมากแม้ว่าอาคารนั้นจะไม่มีรูปแบบโดดเด่นหรือผูกพันกับสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคม ตามคตินิยมนี้นักอนุรักษ์จะมองเห็นอาคารมีสถานะเท่าเทียมกันทั้งหมด นักอนุรักษ์จะวางตัวเป็นกลางและเปรียบเทียบเหตุผล แต่จะอย่างไรก็ยังถือเป้าหมายว่าต้องการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ Pearce (1989) ยกประเด็นว่าการเน้นที่คุณค่าด้านความสวยงามและประวัติศาสตร์ เช่น อาคารของสถาบัน หรืออาคารโบราณที่เก่าแก่มากอาจทำให้เกิดการตัดสินใจทำลายตึกทางประวัติศาสตร์ที่มีรูปลักษณ์ธรรมดา เขากล่าวว่า

"*...เกณฑ์ที่มีลำดับความสำคัญคือ สวยและมีประวัติศาสตร์ไม่ได้สนใจตึกที่เป็นหลักฐานทางสังคมและไม่กังวลที่จะสูญเสียสิ่งที่คุ้นเคยและความยุ่งเหยิงและการสูญเปล่าจากการทำลาย...*"

(Pearce, 1989)

อิทธิพลของคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ช่วยอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ที่ยังคงสภาพดีแต่ไม่โดดเด่นเอาไว้ให้กลายเป็นมรดกทางสถาปัตยกรรมในปัจจุบัน เช่น ตึกยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม อาคารการเกษตร ยุ้งฉาง อู่ต่อเรือ และประภาคาร คุณค่าของความสำคัญทางประวัติศาสตร์ส่งเสริมสังคมเชิงปัญญา คุณค่าจะได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบจากนักประวัติศาสตร์

นักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญในสาขาที่เกี่ยวข้อง การศึกษาคิดทบทวนคุณค่าเหล่านี้จะช่วยบ่งชี้เกณฑ์การประเมินและเป็นผลให้เราอนุรักษ์ตึกที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้นๆ ไว้ได้อย่างมีเหตุมีผล

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1975 European Architectural Heritage Year มีมรดกทางสถาปัตยกรรมได้รับการขึ้นทะเบียนคุ้มครองเพิ่มขึ้นจำนวนมาก เนื่องจากเกิดการยอมรับความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของอาคารอุตสาหกรรม อาคารบ้านเรือน กลุ่มอาคารและเมืองเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ด้วย แม้ว่าในช่วงแรกนักอนุรักษ์กลุ่มที่ถือคตินิยมภูมิปัญญาโบราณจะคัดค้าน เพราะรูปแบบอาคารไม่สื่อถึงความงามตามแบบศาสนสถานหรืออุดมคติ เพราะอาคารอุตสาหกรรมเริ่มเข้ามาเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม แต่ต่อมาเมื่ออาคารกลุ่มนี้ถูกทุบทำลายมากขึ้นและเริ่มมีการศึกษาประวัติศาสตร์ในยุคบุกเบิกการปฏิวัติอุตสาหกรรม ข้อมูลที่แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวความผูกพันระหว่างอาคารอุตสาหกรรมกับชุมชนดั้งเดิม อาคารมีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการอุตสาหกรรมในยุคบุกเบิก ก็ได้สร้างความน่าสนใจก่อความรู้สึกสะเทือนอารมณ์ ทำให้นักอนุรักษ์ที่ยึดถือคตินิยมภูมิปัญญาโบราณเข้าร่วมอนุรักษ์อาคารกลุ่มนี้ด้วยเช่นกัน

จะเห็นได้ว่าวิถีการประเมินเชิงวิทยาศาสตร์มีตรรกะที่แน่นอนมากกว่าวิถีการประเมินเชิงอารมณ์ แต่ก็เกิดปัญหาใหม่เกี่ยวกับการคัดเลือกอาคารที่จะเก็บรักษาไว้ เพราะเมื่อมองจากด้านการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม การสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม Pearce (1989) วิจารณ์ว่า *"...ถ้าตึกเก่าถูกอนุรักษ์โดยไม่พิจารณาให้ดี ตึกชั้นเยี่ยมที่เราชื่นชมอยู่ในปัจจุบันซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เคยมีตึกเก่าก็คงจะไม่เกิดขึ้น..."* ปัญหานี้เกิดต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน กล่าวคือ เราอนุรักษ์อาคารไม่ได้ทุกหลัง แต่เมื่อต้องคัดเลือกตึกสมัยใหม่แบบธรรมดาที่ไม่ได้โดดเด่นทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมหรือเป็นตัวอย่างอาคารที่หาได้ยาก ไม่เกี่ยวข้องกับสถาปนิกที่มีชื่อเสียง เหตุการณ์พิเศษ การเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ ลองพิจารณาตัวอย่างบ้านเคหะชุมชนสมัยใหม่ ตึกเหล่านี้หลายกลุ่มมีอายุระหว่าง 60 - 100 ปีทีเดียว ตึกพวกนี้มีเป็นจำนวนมากและเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของเรา ตึกส่วนใหญ่เป็นผลผลิตจากระบบอุตสาหกรรม คือ ผลิตออกมาเหมือนๆ กัน จำนวนมาก ตึกที่เหมือนกันทั้งรูปแบบ ขนาด และวัสดุ เราจะเลือกอาคารเพื่อทำการอนุรักษ์อย่างไร

ตามสถานการณ์การอนุรักษ์อาคารสมัยใหม่ในปัจจุบัน อาคารเหล่านี้สร้างด้วยวัสดุและเทคโนโลยีสมัยบุกเบิก จึงมักไม่คงทนและมีปัญหาอื่นๆ อีกมาก ทำให้เกิดข้อแย้งการอนุรักษ์อาคารในแง่ที่ว่า ไม่เข้าข่ายมรดกสถาปัตยกรรม อาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมนั้น คือ อาคารนั้นควรได้รับการก่อสร้างอย่างดีมีโครงสร้างแข็งแรงทนทาน แต่ผู้ต้องการอนุรักษ์อาคารมักเสนอว่า ปัญหาเรื่องการผุพังเป็นเรื่องธรรมชาติ อาคารเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์จึงควรได้รับการซ่อมแซมบูรณะเพื่อให้คงอยู่ต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้ข้อวิพากษ์จึงไม่จบสิ้น เพราะสุดท้ายต้องวกกลับมาที่คำถามว่าจะเลือกอาคารเพื่ออนุรักษ์ด้วยวิธีการอย่างไร

ในความเหมือนอาคารใดโดดเด่นที่สุด ด้วยรูปลักษณะที่เหมือนๆ กัน ทำให้ไม่มีความเป็นหนึ่งเดียวหรือความหายากความเป็นหนึ่งเดียวของตึกสมัยใหม่จึงมองเห็นได้ยาก เพื่อปกป้องอาคารลักษณะนี้ Urbanik (1992) ชี้ว่า *"...เราจะถือว่าตึก (อาคารที่อยู่อาศัยเคหะฯ ชุมชน) ทั้งหมดเป็นผลงานแต่ละชิ้นไม่ได้..."* จากมุมมองด้านการอนุรักษ์พื้นที่หรือเมืองประวัติศาสตร์ ตึกแบบธรรมดาอาจจะไม่มีลักษณะโดดเด่น แต่ตึกเหล่านี้สร้างความโดดเด่นเป็นกลุ่ม กล่าวคือเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มตึกที่แสดงสภาพเมืองที่ไม่เหมือนใคร ความเป็นหนึ่งเดียวทางด้านรูปแบบของตึกสมัยใหม่แบบธรรมดาเป็นเรื่องยากจะพิจารณา เพราะเกี่ยวข้องกับเรื่องขนาดของกลุ่มอาคารหรือเมือง การอนุรักษ์เมืองนั้นความยากอยู่ที่การจัดการผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจในวงกว้าง ดังนั้นการตัดสินใจทุบทำลายตึกลักษณะดังกล่าว ก็อาจไม่สามารถกล่าวได้ว่า คุณค่าของตึกไม่ได้รับการพิจารณาอย่างเป็นธรรม เพียงแต่ว่าผู้ประเมินคุณค่าไม่ได้ถือคติโน้มเอียงไปในทางอนุรักษ์อาคาร

แม้ตึกสมัยใหม่มีรูปแบบเฉพาะแต่โดยรวมจะแสดงลักษณะร่วมกับภูมิทัศน์เมืองร่วมสมัย จึงกลายเป็นว่ากลุ่มตึกสมัยใหม่ไม่ถูกมองว่าเป็นกลุ่มตึกที่มีความพิเศษ บ่อยครั้งที่คนอาจไม่ได้สนใจการประเมินคุณค่าตึกสมัยใหม่แบบธรรมดา เช่น บ้านเอื้ออาทรยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ดังที่ Tuominen (1992) กล่าวไว้ว่า "...*ปัญหาคือไม่มีใครรู้สึกเศร้าที่ต้องสูญเสียอะไรที่ค่อนข้างธรรมดา การที่ไม่มีภาพลักษณ์ที่ดึงดูดหรือมีคุณลักษณะแบบธรรมดาทำให้คนไม่สนใจคุณค่าของบ้านเอื้ออาทรสมัยใหม่...*"[9] คือ รู้ถึงความต่างแต่ไม่มากพอให้เกิดความสนใจ

เมื่อมาถึงจุดนี้ การอนุรักษ์อาคารยุคสมัยใหม่ที่มีรูปแบบเหมือนกันจะขึ้นกับเงื่อนไขที่ว่า ถ้าผู้ทำงานอนุรักษ์ การรับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับอาคารและมีความผูกพันส่วนตัว อาคารนั้นก็จะได้รับการอนุรักษ์ดูแล หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเจ้าของอาคาร คือ ผู้ตัดสินใจจะอนุรักษ์หรือไม่นั่นเอง ถ้าเป็นเช่นนี้ คือไม่เกิดการอนุรักษ์ขึ้นจนกระทั่งอาคารเหล่านี้เหลือจำนวนน้อยมาก กระบวนการเสื่อมสลายตามธรรมชาติก็จะเป็นตัวช่วยคัดสรรอาคารไว้ให้เอง เมื่อเวลาผ่านไปอาคารมีความเก่าแก่มากขึ้น ผู้คนจะเริ่มหวนระลึกถึงอาคารกลุ่มนี้และนักอนุรักษ์ผู้ถือคตินิยมภูมิปัญญาโบราณจะเริ่มมีบทบาทในการรักษาดูแลอาคารกลุ่มนี้ จึงดูเหมือนว่าในที่สุดวิถีการประเมินคุณค่าเชิงอารมณ์จะยังคงแฝงลึกอยู่ในการอนุรักษ์ตลอดเวลา

คตินิยมกับความเป็นสากล

การพิจารณาเรื่องคตินิยมนี้น่าจะกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องสากล เพราะบทความนี้เริ่มต้นจากการสังเกตความพยายามหาทางออกให้กับข้อจำกัดหรือข้อขัดแย้งระหว่างนักคิด นักปรัชญา นักวิชาการอนุรักษ์ในยุโรป ที่มุ่งหาฐานการคิดร่วมกันเพื่อปรับท่าทีในการรับมือกับอาคารยุคสมัยใหม่ ในช่วงปี ค.ศ. 1990 นักวิชาการชาวเนเธอร์แลนด์ได้ก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ที่สนใจอาคารยุคสมัยใหม่ (Modern Movement in Architecture) เรียกตนเองว่า DoCoMoMo (Documentation and Conservation of buildings, site and neighbourhoods of the Modern Movement) แบบรูปในการอนุรักษ์เป็นเช่นเดียวกันคือ *อาคารที่มีความโดดเด่น* และออกแบบโดยสถาปนิกที่มีชื่อเสียงได้รับการดูแลรักษาอย่างดี เช่น Villa Savoy ของ Le Corbusier, Barcelona Pavilion ของ Mies Van de Rohe กระแสการอนุรักษ์นี้ยังแผ่คลุมไปถึง *อาคารที่มีรูปแบบธรรมดา* อีกจำนวนหนึ่งที่สร้างขึ้นในยุคเดียวกัน มีความน่าสนใจในเชิงศิลปสถาปัตยกรรมประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรมและการเมือง เพราะวิถีการอนุรักษ์ที่เป็นมาและกายภาพอาคารที่แตกต่างมากจากอาคารยุคก่อนปฏิวัติอุตสาหกรรม ส่งผลต่อการตีความคุณค่า เพื่อการตัดสินอนาคตอาคารและการเลือกวิธีการทำงานที่สอดคล้องกับหลักจรรยาสากลที่วางไว้ (International Conservation Chartres : ICOMOS UNESCO)

ในการประชุมนานาชาติครั้งแรกของกลุ่ม DoCoMoMo ในปี ค.ศ.1990 Hubert-Jan Henket ประธานของ DoCoMoMo International กล่าวในบรรยายเปิดว่า "...*สถาปัตยกรรมในศตวรรษที่ 20 ต้องการนโยบายและแนวคิดใหม่ในการอนุรักษ์...*"[10] สำหรับคำว่า "*นโยบายและแนวคิดใหม่*" นี้ Henket (1990), Touminen (1992), Casciato (1998) และอีกหลายๆ ท่านเห็นพ้องกันว่า "...*คุณค่าทางวัฒนธรรมที่ไม่เหมือนอาคารยุคอื่นและบริบทใหม่ของอาคารเหล่านี้เป็นเหตุผลที่หนักแน่นพอที่เราจะสรุปว่า การอนุรักษ์อาคารยุคสมัยใหม่ควรแตกต่างไปจากในอดีต...*" ในการประชุมวิชาการครั้งต่อๆ มา ได้มีความพยายามตีความหมายคำกล่าวของ Henket., H.,(1990) ที่ว่า "*การอนุรักษ์อาคารยุคสมัยใหม่ควรแตกต่างไปจากในอดีต*" มีความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับ "*ความแตกต่าง*" แต่ก็ไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนครอบคลุม แต่ถ้าเราย้อนกลับมาอ่านคำกล่าวของ Sherban Cantacuzino ประธาน ICOMOS, UK ที่เห็นแย้ง Henket ไว้ตั้งแต่ปี 1990 ว่า

"...การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในยุคใหม่โดยหลักการไม่แตกต่างไปจากการปกป้องสถาปัตยกรรมในยุคอื่นๆ เพราะความแตกต่างนั้นอยู่ที่วิถีทางไม่ใช่หลักการของการปกป้อง ความแตกต่างอยู่ที่วิธีการและเทคนิคในการปรับปรุงตึก..."[11]

(Cantacuzino S., 1990, p.32)

ในเชิงวิชาการหลักการอนุรักษ์ คือ การดูแลรักษาวัตถุที่มีคุณค่า หลักการนี้ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ วิถีทาง (Appraoch) ที่ Cantacuzino (1990) กล่าวถึงข้างต้น อาจตีความได้ว่า เป็นการขอให้ทบทวนกรอบหรือกลไกอย่างใดอย่างหนึ่งในการประเมินคุณค่าอาคารเพื่อการอนุรักษ์ "วิถี" คือ การประเมินคุณค่าในมุมที่ใหม่หรือกว้างขึ้น

Jokillehto (1999) ให้คำนิยามวิถีทางว่าเป็น การถ่วงน้ำหนักอย่างมีเหตุมีผลเพื่อการตัดสินใจ (conflict value-judgement) โดยเริ่มตั้งแต่คำถามที่ว่าจะทำการอนุรักษ์อาคารหรือไม่ ไม่ใช่ว่ามีเหตุผลใดบ้างที่สนับสนุนการอนุรักษ์ ถามต่อมาว่า จะอนุรักษ์อะไรและด้วยวิธีการอย่างไร แนวคิดนี้สามารถใช้เป็นกลวิธีเชิงอนุรักษ์ในการจัดการอาคารทุกหลัง เพราะถือเป็นการตรวจสอบคุณค่าอย่างสมเหตุสมผล เป็นกระบวนการคิดให้เหตุผลตามแนววิทยาศาสตร์ (scientific rationale process : Jokilehto, J. 1999)

อีกวิถีทางหนึ่งในการตอบคำถามว่า "เพราะเหตุใดต้องอนุรักษ์" มาจากความรู้สึก รู้สึกประทับใจในความงามเสียดายหรือผูกพัน จากเหตุผลเชิงอารมณ์ดังกล่าว การชี้แจงเหตุผลในการตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตอาคารอาจปรากฏในรูปแบบอื่นที่หลายครั้งหลายคราวอาจดูไม่สมเหตุสมผลในทางเศรษฐศาสตร์หรือวิศวกรรม Saints. A., (1996) กล่าวถึงวิถีทางแบบนี้ว่าเป็นกระบวนการที่ไม่สามารถแจกแจงได้อย่างเป็นขั้นตอนชัดเจน อารมณ์นั้นวัดไม่ได้ดังนั้นเขาจึงเน้นว่า

"...วิจารณญาณเป็นทุกสิ่ง เป็นเรื่องยากที่จะแจกแจงขั้นตอนรวมทั้งกำหนดแนวทางการทำงานในลักษณะเดียวกับการออกแบบทางสถาปัตยกรรม ... เราอธิบายได้เพียง วิธีการทำงาน การใช้วิจารณญาณ ประสบการณ์และการรับรู้เชิงสุนทรียภาพ"

(Saints A., 1996)

วิถีทาง วิจารณญาณ กรอบการประเมินคุณค่า การชั่งน้ำหนักเหตุผลหรือกลไกการจัดลำดับความสำคัญ แนวคิดเชิงปรัชญาต่างๆ ที่กล่าวมานี้จะไม่เกิดประโยชน์ถ้าปราศจากยังคำอธิบายที่ชัดเจนกว่านี้ ในการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ในประเทศไทย กระบวนการต่างๆ ในการอนุรักษ์กำหนดโดยกรมศิลปากรและว่าจ้างให้บริษัทผู้รับเหมาปฏิบัติภายใต้การควบคุมของผู้เชี่ยวชาญ ในปัจจุบันพบว่าความรู้ส่วนใหญ่ยังคงอยู่กับตัวบุคคลผู้ปฏิบัติงานจริง การตัดสินใจทำงานมักมีน้ำหนักอยู่ที่บุคลากรมากกว่าระบบและกระบวนการ ดังที่ ศ. ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ ชี้ว่า *"...สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ตั้งอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศที่ต้องดูแลรับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่จังหวัด ถึง 8 จังหวัด ยังมีบุคคลากรด้านอนุรักษ์ไม่เพียงพอ เช่น ทุกสำนักงานขาดสถาปนิกอนุรักษ์ เกือบทุกสำนักงานขาดวิศวกรอนุรักษ์ นอกจากสำนักงานฯ ที่ 2 เขตสุพรรณบุรี..."* สถาปนิกอนุรักษ์ น่าจะหมายถึง ผู้ที่มีความชำนาญเรื่องคุณค่าอาคาร มากกว่าผู้ที่รู้จักเกณฑ์ข้อปฏิบัติหรือกฎบัตรสากลในการอนุรักษ์ วิศวกรอนุรักษ์ น่าจะหมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจธรรมชาติขององค์ประกอบและโครงสร้างของอาคารอนุรักษ์ในบริบทยุคสมัยที่ถูกสร้างขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ผลกระทบที่เกิดจากกระบวนการทำงานที่มีต่อศิลปวัฒนธรรมไทยขึ้นอยู่กับผู้ปฏิบัติงานที่มีประสบการณ์ มีวิจารณญาณอันดี งานอนุรักษ์ในประเทศไทยจึงดูเหมือนเป็นการลองผิดลองถูกด้วยความตั้งใจอันดีที่จะทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แต่การขาดการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบเกี่ยวกับเรื่องนี้อาจก่อให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนกันระหว่างผู้ปฏิบัติงาน นักวิชาการ นักคิด

เชิงอนุรักษ์ นักอนุรักษ์ และประชาชนผู้เป็นเจ้าของอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เหล่านั้น

ฐานความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์และกระบวนการคิดเกี่ยวกับคุณค่าสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องได้รับการวิพากษ์โดยให้ความหมายที่ได้สอดคล้องกับวัฒนธรรมอันหลากหลายในสังคมไทย เพื่อนำไปหาแนวปฏิบัติ การวิเคราะห์กระบวนการทำงานอนุรักษ์เพื่อสังเคราะห์ความรู้ในส่วนนี้ออกมาให้ผู้ทำงานอนุรักษ์รุ่นใหม่ที่ต้องทำงานในบริบทวัฒนธรรมที่หลากหลายได้ตระหนักถึงวิถีทางอนุรักษ์ที่ตนกำลังมุ่งไป สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เป็นอุปสรรคในการเก็บรักษาอาคาร แต่ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น เป็นอุปสรรคในการพัฒนาปัญญาความรู้ที่ได้จากการอนุรักษ์ การวิเคราะห์วิพากษ์เรื่อง วิถีทางในการจัดการกับอาคารอนุรักษ์ อันแสดงถึง ความแตกต่างทางความคิดและการตีความคุณค่า จึงถือเป็นส่วนสำคัญของการสร้างความรู้ความเข้าใจแบบรูปของคุณค่าทางวัฒนธรรมไทย (Pattern of Cultural Perception) คตินิยมที่เห็นได้ชัดเจนในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมมี 3 ด้าน คือ เพื่อสนองจิตใจอารมณ์ความรู้สึก เพื่อตอบประโยชน์ และเพื่อตอบความเชื่อทางศาสนา

บทส่งท้าย

คตินิยมในระดับปัจเจกนั้นหลากหลายและเปลี่ยนแปลงพัฒนาได้ตลอดอายุขัยการเรียนรู้ ปัจจุบันบุคคลมักยึดถือคตินิยมแบบผสมผสานเพื่อรับมือกับโลกที่ซับซ้อน แต่ถึงที่สุดการตัดสินใจครั้งสุดท้ายมักแสดงให้เห็นว่าบุคคลนั้นยึดถือคติใด ณ เวลานั้น และเป็นไปได้ว่าอาจมีผู้คนจำนวนมากไม่มีคุณค่าที่ตนเองยึดถือในการดำเนินชีวิต มีเพียงเป้าหมายในการดำรงชีวิตให้อยู่รอดสุขสบายในเชิงกายภาพ ในอีกขั้นหนึ่ง ผู้ที่ทำงานอนุรักษ์เพียงเพื่อเลี้ยงชีพแต่ไม่ได้พัฒนาความตระหนักรู้เรื่องคุณค่าเลย คนกลุ่มนี้จะส่งผลกระทบโดยตรงต่อสังคมวัฒนธรรม การพิจารณาคุณค่าทางประวัติศาสตร์มักทำควบคู่กันไปกับวิถีการประเมินเชิงอารมณ์ คือ รสนิยมและความรู้สึกผูกพันมีต่ออาคาร แต่คุณค่าที่เกี่ยวพันกับพัฒนาการทางสังคม การเมืองในประวัติศาสตร์ยุคใกล้ บ่อยครั้งไม่ได้สวยงามเหมือนภาพประวัติศาสตร์ในยุคโบราณ เพราะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนอาจไม่เปิดช่องว่างให้ตีความเรื่องราวความขัดแย้งให้ไปในทางบวก หรือตีความเพื่อสร้างเรื่องราวที่เต็มไปด้วยสันติภาพ ความดีงามของโลกในอดีต ผลกระทบของการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างชัดเจนทำให้เห็นว่าอาคารหลายกลุ่มเกี่ยวพันกับเหตุการณ์ที่เลวร้าย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนรวมหรือส่วนบุคคล เมื่อได้ภาพที่ชัดเจนผลกระทบ คือ ไม่มีใครอยากเก็บอาคารที่เป็นสัญลักษณ์ของสิ่งไม่ดีไม่งาม ดังนั้นคงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า วิถีการประเมินเชิงวิทยาศาสตร์เป็นกระบวนการในเชิงวิชาการที่จะนำไปปฏิบัติจริงได้ยาก ตราบใดที่ความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อยังมีอิทธิพลกับการพัฒนาสังคมวัฒนธรรมอยู่

ทุกวันนี้การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเริ่มเข้าไปอยู่ในบริบทของปัญหาการเปลี่ยนแปลงทัพยากรและสิ่งแวดล้อมโลก บริบทของการขาดแคลนทรัพยากรและคตินิยมเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม ที่มุ่งเป้าหมายในเรื่องการดำรงเผ่าพันธุ์มนุษย์และการรักษาระบบนิเวศที่ตนเองต้องอาศัยอยู่ ทำกลับมาประเมินอาคารใหม่ๆ ทุกรูปแบบมีคุณค่าในฐานะทรัพยากรที่ยังสามารถใช้งานต่อไปได้ หรืออาคารเก่าแก่เป็นมรดกที่ยังคงใช้งานได้ เพื่อหยุดดึงทรัพยากรออกมาจากระบบนิเวศอย่างเกินจำเป็น จากคตินิยมนี้ การทำลายอาคารเพื่อสร้างใหม่ จึงเป็นการกระทำที่เสียเปล่า ทำให้เสียมรดกทางทรัพยากรที่จะถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังทั้งในแง่ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ดังนั้น มรดกทางสถาปัตยกรรมจึงควรรักษาไว้ ยกเว้นแต่ว่าเราไม่สามารถหาทางรักษาไว้ได้ในเชิงปฏิบัติ[12] แม้ว่าจะผูกพันกับอาคารอย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงประเภทของอาคารประวัติศาสตร์หรือบริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ถึงแม้คุณค่าอาคารจะปรากฏชัดเจนตรงตามความคติความเชื่อ แต่กรอบการประเมินมักถูกปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทใหม่ "เพราะเหตุใดจึงต้องอนุรักษ์" จึงเป็นคำถามที่สำคัญ เมื่อจะตัดสินใจเกี่ยวกับอาคาร คตินิยมหรือมุมมองที่หลากหลายช่วยให้การตีความคุณค่าเป็นธรรมการตัดสินใจว่า *"ทำไมต้องอนุรักษ์"* หรือ *"ทำไมต้องทำลาย"* สิ่งสำคัญคือ ช่วยให้เราเข้าใจมุมมองของตนเองที่มีต่อทุกประเด็นของคุณค่าอาคาร ก่อนที่จะตัดสินใจอนาคตของตึกนั้น

เชิงอรรถ

[1] J. Jokilehto, **History of Architectural Conservation**, 1999.

[2] ดู บททบทวนความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม : แก่นความเป็นสากลของหลักจรรยาการอนุรักษ์ฯ, **หน้าจั่ว** 5 (5 กันยายน 2550).

[3] Jokilehto., J., "a new concept of time and value judgements," **History of Architectural Conservation**, p.6.

[4] Ibid., p.4.

[5] "...And they shall build the ancient ruins, raise up the desolation of old, and renew the ruined cities, the desolation of many ages..." quoting **Isaliah 61 : 4**, The book of Jeremiah (chapter 32) further exemplified the importance of transmitting tradition, preserving spiritual heritage and the use of various means to do so whether physical, verbal or written..." quoting Jokilehto., J., "a new concept of time and value judgements," **History of Architectural Conservation**, p.10.

[6] Voluntary contributions or on transfer of inheritance to a common endowment fund used to manage properties such as mosques, schools and public services, quoting Jokilehto., J., "a new concept of time and value judgements," **History of Architectural Conservation**, p.10.

[7] Bell., D., 1997, **Guide to International Conservation Charters**, (n.p. : 1997) p. 6.

[8] กลุ่มนี้รวมถึงคนในสายอาชีพที่เกี่ยวข้องที่มีความสนใจในมรดกทางสถาปัตยกรรม

[9] Tuominen, Laura, **Conserving the 20th C. architectural heritage : Approach to a common problem.** (n.p. : 1992), p. 59 - 63.

[10] **20th Century Architecture requires a New Conservation Policy and Approach.** (Henket : n.d., 1990), p.51.

[11] Cantacuzino., Sherban, 1990, **DoCoMoMo 1st Conference Proceeding** (n.p. : n.d., 1990), p.32.

[12] **Historic Scotland, Memorandum of guidance on listed buildings and conservation** (n.p. : n.d., 1998), p.14.

บรรณานุกรม

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. แนวทางการกำหนดมาตราฐานคุณภาพกลุ่มงานด้านสถาปัตยกรรมไทย และการบูรณปฏิสังขรณ์. รายงานผลการสัมมนาเรื่อง แนวทางการจัดทำคุณภาพมาตราฐานงานด้านศิลปวัฒนธรรม จัดโดย กรมศิลปากร, หน้า 85 - 96. 25 - 26 มีนาคม 2541 (บันทึกคำบรรยาย)

พงษ์ศักดิ์ พยัคฆวิเชียร. บทบาททางวัฒนธรรมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม. **รายงานผลการสัมมนาเรื่อง แนวทางการจัดทำคุณภาพมาตราฐานงานด้านศิลปวัฒนธรรม**, หน้า 123 - 130. 25 - 26 มีนาคม 2541. (บันทึกคำบรรยาย)

สมชาติ จึงสิริอารักษ์. แนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานในศตวรรษที่ 19 ของอังกฤษ. **เมืองโบราณ** 21, 1 - 4 (มกราคม - ธันวาคม 2538) : 295-306.

สมชาติ จึงสิริอารักษ์. สองศตวรรษการอนุรักษ์โบราณสถาน : จากอารมณ์และศรัทธาสู่ความเป็นมรดกร่วมของมนุษยชาติ. **เมืองโบราณ** 31, 4 (ตุลาคม - ธันวาคม 2548) : 78-93.

Bell Dorothy. The historic Scotland guide to international conservation charters Historic Scotland technical advice note; no. 8, Edinburgh, Historic Scotland, 1997.

Cantacuzino Sherban. Principles of Protection for the Architecture of the Modern Movement, (**Conference Proceeding**) **Of : DOCOMOMO International**, (organiser), First International Conference : Eindhoven, The Netherlands. September 12 – 15, 1990.

De Jonge, Wessel., Bergpolderflat. Too fit to survive. **Proceeding of the second International Conference DoCoMoMo**, p. 198 - 203. Bauhaus in Dessau, Germany. September 16 - 19 1992.

Feilden. Bernard, Melchoir. **Conservation of Historic Buildings, Butterworth Architecture.** (First edition 1982) Oxford : paperback, 1994.

Jokilehto Jukka. **A History of Conservation.** Oxford : Butterworth Heinemann, 1999.

Pearce David. **Conservation Today.** London : Routledge, 1989.

Riegl Alois. **The Modern cult of Monuments: its character and its origin (1903).** Translated by Kurt W Foster and Diane Ghirardo, Oppositions 25 (Fall 1982), pp. 21 – 51.

Tuominen, Laura. Conserving the 20th Century architectural heritage : Approach to a common problem. **Proceeding of the second International Conference DoCoMoMo**, pp. 59 - 63. Bauhaus in Dessau, Germany, September 16 - 19, 1992.

Urbanik, Jadwiga. Towards functional dwelling; success and failure. **Proceeding of the second International Conference DoCoMoMo**, pp. 36 - 41. Bauhaus in Dessau, Germany, September 16 - 19, 1992.

Changes of Assumption in Architectural Conservation

Chanen Munkong, Ph.D.
School of Architecture and Design, King Mongkut's University of Technology Thonburi

Abstract

Architectural Conservation claims scientific rational-process as its approach towards built environment today. This essay questions the discrepancies of conservation practices that derived from the same rational process. With the same logic and goal, evaluations of the same type of historic buildings in different culture resulted in opposite conservation practices. It would appear that the rational conservation-processes were governed by different assumption.

This essay belief that the "assumption" influences evaluation process and decisions on the future of the buildings. Clarification of assumption assists comprehension of the "scientific-rational conservation-process." Assumption is a deep belief; that governs perception of an individual's environment; that is immutable or changeable with great difficulty.

Conservation Assumption, as observed, are "Building as Memorials": an approach that treat building as symbol of perfection and sacred religion thereby aims to preserve perfection of the place. "Old Way of Life and Wisdom": a romantic approach that responds to emotional attach to the glorious past, aiming at continuation of old tradition and image. "Historical Consciousness" : an approach that treat buildings as historical evidence thereby a historical stream of civilisation may be completed. It is a main conservation assumption of ICOMOS UNESCO.

Keywords : Assumption, Belief, hypothesis, architectural conservation, conservation process, evaluation framework, methodology,